

ГЕРАСИМЕНКО Володимир Вікторович (кандидат військових наук)

ЛУЦИК Юлія Олександрівна (кандидат економічних наук, доцент)

ДЕМЕНЄВ Олександр Миколайович (кандидат технічних наук, доцент)

ПАРХОМЕНКО Павло Петрович (кандидат економічних наук)

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ПРИ ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ УКРАЇНИ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

Розглянуті проблемні питання оборонної промисловості та характерні риси деяких груп ризиків для національної економіки і безпеки держави, що виникають при здійсненні воєнно-економічного співробітництва України із державами-партнерами, можливі негативні наслідки ризиків для вітчизняної оборонної промисловості та шляхи запобігання ним з обранням нових форматів співпраці між політичним керівництвом держави, збройними силами та «оборонкою». Висвітлений зміст нових форматів воєнно-економічного співробітництва України на світовому ринку озброєнь.

Ключові слова: воєнно-економічне співробітництво, оборонно-промисловий комплекс, ризики співробітництва, оборонна стратегія, новий формат співпраці.

Результати виконання ДОЗ 2020 року. Державне оборонне замовлення на 2020 рік виконано на 99,5%. Про це повідомив Міністр оборони Андрій Таран на прес конференції в Укрінформі, відповідаючи на запитання кореспондента агентства.

Загалом замовники протягом 2020 року вже отримали 4039 нових, модернізованих та відремонтованих одиниць ОВТ, з яких 2591 – високоточне озброєння та боеприпаси; 712 – радіолокаційні станції, ППО, засоби зв'язку, радіоборотби та навігації; 674 – бронетанкова техніка; 51 – авіаційна техніка і обладнання; 11 – військово-морська техніка. Крім того, підприємства Укроборонпрому відремонтували та передали 1402 одиниці двигунів та комплектуючих.

Усього у рамках цього річного ДОЗ було виконано 280 контрактів на суму понад 12 млрд грн для чотирьох державних замовників: Міністерства оборони, Національної гвардії, Державної прикордонної служби та Головного управління розвідки Міноборони. Зокрема, 52 контракти укладено з виготовлення та модернізації озброєння та військової техніки (ОВТ), 17 – з розроблення ОВТ, 211 – з ремонту та відновлення ОВТ.

Завдяки виконанню державного оборонного замовлення попереднього року, у 2021 році очікується постачання військової продукції на суму понад 10 мільярдів гривень. Здійснені у 2020 році замовлення (укладені контракти) вже дозволяють Збройним Силам України отримати цього року 10 млн штук боеприпасів, 3 300 ракетно-артилерійських систем, 2 700 приладів розвідки та спостереження, понад 320 автомобілів, більше 60 бронетранспортерів та броньованих машин, *близько чотирьох десятків безпілотних авіаційних комплексів, а також шість літаків*, – повідомив Міністр оборони Андрій Таран. За його словами, планування заходів із закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення відбувалося ще у 2020 році за діючим на той час законодавством. Процедура закупівлі за діючими контрактами продовжуються відповідно до попереднього законодавства. Наразі йде процес

формування нормативно-правової бази для забезпечення виконання норм нового Закону “Про оборонні закупівлі” та здійснюється перехід на планування заходів та бюджету. “Міноборони бере активну участь у відпрацюванні нормативно-правової бази для забезпечення реалізації норм Закону “Про оборонні закупівлі”. Процес узгодження нормативно-правових актів завершується. У визначені в Указі Президента України строки вони будуть розглянуті і прийняті Урядом”, – зазначив Андрій Таран. У 2021 році увага Міністерства оборони фокусуватиметься на адаптації механізму закупівель військової продукції під вимоги Закону України “Про оборонні закупівлі”. Положення цього Закону на заміну державного оборонного замовлення запроваджують нові конкурентні і прозорі процедури закупівлі озброєння та військової техніки та іншої оборонної продукції. Окремі закриті закупівлі без винятків передбачають конкурентні процедури, а пропозиції виробників проходитимуть розгляд міжвідомчих комісій та отримають максимально можливе інформування суспільства. “Слід враховувати, що виробництво озброєння має тривалий виробничий цикл, приміром, ті ж високотехнологічні комплекси виготовляються більше одного року. Профінансувавши та уклавши ще минулого року контракти на суму у понад 10 мільярдів гривень, ми забезпечили партнерів об'єктивними коштами, що, у свою чергу, з початку року гарантувало безперебійну роботу десятків підприємств оборонно-промислового комплексу, серед яких, наприклад, ДККБ “Луч”, ДП ХКБМ ім. О. Морозова, ДП “Іскра” та інші”, – наголосив Андрій Таран. Міністерством оборони наразі визначені пріоритети розвитку Збройних Сил. Протягом 2021 року українська армія отримуватиме нову і модернізовану зброю відповідно до визначеної та узгодженої потреби за передбаченим державним бюджетом України фінансуванням.

Ризики воєнно-економічного співробітництва України для розвитку вітчизняної оборонної промисловості. Розвиток національної оборонної

промисловості через розширення воєнно-економічного співробітництва (ВЕС) у сферах розробки, виробництва та експлуатації високотехнологічних систем озброєння, військової та спеціальної техніки (ОВСТ) є для України важливим та привабливим напрямом діяльності. Водночас таке ВЕС має декілька груп ризиків: воєнно-політичні, воєнно-технічні, технологічні, економічні, нормативно-правові та інші [2].

Воєнно-політичні ризики зумовлені тим, що ВЕС у сферах розробки, виробництва та експлуатації високотехнологічних систем озброєнь реалізується переважно через міждержавні угоди та визначається загальними принципами взаємовідносин та довіри між державами. Зовнішньополітична складова відіграє істотну роль в організації співробітництва щодо спільного виробництва озброєння. Забезпечення безпеки, підтримка обороноздатності держав, проведення ними свого зовнішньополітичного курсу диктують жорсткі умови такої співпраці. Тому програми створення ОВСТ практично у всіх державах є об'єктами цілеспрямованого державного регулювання та експортного контролю. Таке регулювання включає всі стадії (етапи) життєвого циклу виробів ОВСТ (формування тактико-технічних вимог, розробка, випробування, організація серійного виробництва, експлуатація та утилізація ОВСТ).

Воєнно-технічні ризики обумовлені в першу чергу питаннями стандартизації та ліцензування ОВСТ і його виробництва, що забезпечують сумісність, безпеку, вимоги до експлуатації та матеріально-технічного забезпечення.

Технологічні ризики виявляються в різному рівні технологій розробок (проектування), випробувань, виробництва та експлуатації ОВСТ. Зокрема, для інтеграції української оборонної промисловості з європейською обов'язковими елементами є наявність Cals-технологій (англ. Continuous Acquisition and Lifecycle Support – безперервна інформаційна підтримка поставок і життєвого циклу товарів). Тобто, має бути запроваджено новий підхід до проектування, виробництва і продажу високотехнологічної та наукомісткої продукції, що полягає у використанні інформаційних технологій та комп'ютерної техніки на всіх стадіях життєвого циклу ОВСТ. Зокрема, в Україні в останні роки в середовищі замовників та виконавців замовлень (розробників, виробників) спостерігається розуміння вимог часу на перехід у питаннях ціноутворення та після продажного супроводження виробів ОВСТ на протязі всього їх життєвого циклу. Це розуміння нашло своє втілення у новому законі України “Про оборонні закупівлі” від 17.07.2021 р. № 808-ІХ, де вперше нормативно введені поняття “життєвий цикл” та “вартість життєвого циклу” товарів, робіт і послуг оборонного призначення.

Економічні ризики обумовлені можливостями компанії виконувати взяті на себе зобов'язання щодо термінів розробки та виробництва, забезпечення необхідної якості та вартості ПВП, використання інформаційних технологій у підготовці виробництва тощо.

Нормативно-правові ризики у ході ВЕС стосуються захисту прав інтелектуальної власності; захисту інвестицій; обмежень, що їх запроваджують

держави з метою зберегти свої передові позиції при розробках, виробництві та продажу високотехнологічних систем ОВСТ. Крім відкритих, юридично закріплених обмежень (наприклад, режими захисту інтелектуальної власності, режими нерозповсюдження ядерних, біологічних, хімічних та ракетно-космічних технологій тощо), дедалі більшого значення набувають негласні, неформальні обмеження на доступ “проблемних” держав (states of concern) або держав-опонентів (конкурентів) до стратегічних матеріалів, важливих або критичних технологій, результатів наукових досліджень, наукоємної продукції (особливо до процесорів, електронної компонентної бази, сучасних сенсорів) тощо.

Тому, визначаючи форму ВЕС України з іншими державами в заходах розробок та закупівель ОВСТ, а також при формуванні показників планів закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення доцільно враховувати всі групи ризиків при реалізації вибраних проектів., а, першочергово, необхідність завантаження виробничих потужностей національних виробників.

Позиція експертного середовища України щодо набуття нових змістів у ВЕС на світовому ринку озброєнь.

В експертному середовищі вітчизняної оборонної промисловості [4,5] вважають, що залишаються актуальними питання стосовно спроможності українських оборонних підприємств, як державних, так і приватних, створювати нові зразки та системи, які відповідь вимогам завтрашнього дня, а не учорашнього. Які правила гри сприятимуть реальній конкуренції, а відтак, виготовленню продукції для Збройних Сил та експорту в достатній кількості, з високою якістю та прийнятною ціною - як для замовника, так і виконавця? Чи розуміє Міністерство оборони, що в інформаційну епоху не великий перемагає малого, а швидкий - повільного. Тому, на погляд фахівців, настав час шукати інші варіанти оборонної стратегії, яка ґрунтуватиметься не на збільшенні кількості особового складу чи танків, а на нових підходах до вишколу та управління військами.

Тож у фаховому середовищі “замовники – виконавці” визнається необхідність нового формату співпраці між державою, її політичним керівництвом, армією та “оборонкою”, розвиток і набуття нових змістів у ВЕС на світовому ринку озброєнь, а саме:

1. З урахуванням аналізу світового досвіду ВЕС у сфері розробки та виробництва високотехнологічних систем озброєнь, ризиків та можливостей вітчизняної оборонної промисловості, українському ОПК у найближчі роки доцільно зосередитися на таких формах співробітництва:

закупівля найбільш складних агрегатів, блоків, підсистем та їх інтеграція в національні проекти створення високотехнологічних систем озброєнь;

закупівля ліценцій та ноу-хау і організація виробництва в національній промисловості. Створення сумісних підприємств з розробки та виробництва високотехнологічних систем озброєнь. (Зокрема, такі наміри були заявлені останнім часом на державному рівні стосовно розробок та виробництв безпілотників із Турцією, спираючись на досвід короткочасного збройного конфлікту у Карабахі. Однак, не пройшло і трьох місяців, як

турецька сторона заявила про неможливість створення спільного українсько-турецького підприємства для виробництва турецьких безпілотників Bayraktar на території України, та про бажання створити підприємство з 100% турецької інвестицією на території Турції);

застосування при імпорті ПВП офсетних програм для організації розробок та виробництва високотехнологічних систем озброєнь, розвитку власної оборонної промисловості та економіки держави загалом.

2. Актуальним є ВЕС українських оборонних підприємств у формі закупівлі найбільш складних агрегатів, блоків, підсистем та їх інтеграції в національні проекти створення високотехнологічних систем озброєнь. Це один із напрямів вирішення проблем імпортозаміщення, зміни кооперації виробництва та переорієнтації діяльності підприємств вітчизняного ОПК.

Позиція експертного середовища України нарешті прийнята до уваги на рівні вищого керівництва держави. Так, 27.02.2020 року Президент України Володимир Зеленський підписав Указ №59/2020, який матиме важливий вплив на майбутнє ОПК України та вводить в дію рішення РНБО України від 18 лютого 2020 року “Про основні показники державного оборонного замовлення на 2020 рік та 2021, 2022 роки”. Йдеться про низку ключових рішень, які мають створити підґрунтя для якісних змін як в “оборонці” у цілому, так і стосовно конкретних напрямів озброєння та військової техніки. Наголошується про збереження пріоритетності проектів, зокрема, з “розвитку ракетного озброєння, яке здійснювати виключно за рахунок загального фонду державного бюджету України”, про визнання більш глобальних речей, які увійшли до революційного Указу:

створення центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та забезпечення реалізації державної військово-промислової політики та функцій з управління об’єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі;

внесення змін до Бюджетного кодексу України стосовно створення цільового Державного фонду розвитку оборонно-промислового комплексу України;

створення Агентства з розвитку оборонних технологій;

державні замовники під час реалізації державного оборонного замовлення на 2020 рік та 2021, 2022 роки мають забезпечити укладення довгострокових контрактів із підприємствами ОПК;

закупівлю озброєння та військової техніки за імпортом проводити на конкурентних засадах із застосуванням механізмів компенсації (офсетів), передбачивши поступове освоєння виробництва зазначеної продукції на підприємствах оборонно-промислового комплексу України;

закупівлю зразків озброєння та військової техніки проводити в обсягах, що забезпечують переозброєння окремих підрозділів (батальйон, дивізіон тощо);

забезпечити повний перехід на сучасні засоби розвідки, зв’язку та управління.

Тому в сфері оборонної промисловості спостерігається зростання ролі експертного та громадського середовища і очікуються суттєві зміни в інтересах розвитку сектору оборони і безпеки держави. Одним із перших проявів цих змін стало прийняття рішення у липні 2020 року про створення Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України (Мінстратегпром), як центрального органу влади, відповідального за проведення державної військово-промислової політики та функцій з управління об’єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Висновки

1. Політика розширення ВЕС України у сфері розробок та виробництва озброєнь в нових геополітичних та гео економічних умовах при обмеженому державному оборонному замовленні дає можливість зберегти і забезпечити розвиток української оборонної промисловості та збільшити її експортний потенціал. Однак розширення ВЕС пов’язано із наявністю воєнно-політичних, воєнно-технічних, технологічних, економічних, нормативно-правових та інших ризиків для національної економіки, які мають бути враховані при формуванні експортної стратегії держави.

2. Для запобігання та мінімізації означених ризиків в експертному середовищі пропонуються напрями нового формату співпраці між державою, її політичним керівництвом, силовими відомствами, як замовниками, та “оборонкою”, розвиток і набуття нових змістів у ВЕС на конкурентному світовому ринку озброєнь.

3. Вирішення проблем імпортозаміщення, зміни у кооперації виробництва та переорієнтації діяльності підприємств вітчизняного ОПК сприятиме спроможності українських оборонних підприємств, як державних, так і приватних, створювати нові зразки та системи, які відповідають вимогам дня завтрашнього, а не учорашнього дня та конкурентоздатності продукції ОПК України.

Список використаних джерел

1. Державне оборонне замовлення на 2020 рік виконано на 99,5 відсотка. Про це повідомив Міністр оборони Андрій Таран на прес конференції в Укрінформі. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3195336-oboronne-zamovlenna-na-2020-rik-vikonane-na-995-taran.html>

2. Майбутнє безпекове середовище 2030: стратегічне передбачення (попередній опис). Схвалено передбачення (попередній опис). Міністерство оборони України. Схвалено на засіданні Міжвідомчої робочої групи з питань проведення оборонного огляду. Протокол від 11 липня 2019 року № 2/2019. Київ, 2019.

3. Концептуальні засади стратегій інвестиційно-інноваційного розвитку оборонно-промислових комплексів держав. Досвід для України : аналіз. доп. / В. М. Бегма, О.О. Свергунов. – К.: НІСД. 2019. – 64 с.

4. DEFENSE EXPRESS. №10, жовтень – листопад, 2019.

5. Вправи зі зброєю: проблеми державного оборонного замовлення – 2020. Режим доступу: URL: <https://defence-ua.com/index.php/statti/9330-vpravy-zi-zbroeyeu>